

Beata KOMOROWSKA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Polska

Aktywność internetowa dzieci i młodzieży – wskazania dla praktyki pedagogicznej

Internet stał się w XXI w. nieodłącznym elementem życia człowieka. Jego walory mierzone głównie szybkością przekazu informacji, nieograniczoną ilością zasobów, usprawnieniem wykonywania obowiązków zawodowych, zaspakajaniem potrzeb związanych z rozrywką spowodowały, że w wielu dziedzinach życia coraz bardziej jesteśmy od niego zależni, a nawet coraz częściej uzależnieni. Oddziaływanie internetu na człowieka może mieć wymiar zarówno pozytywny, jak i negatywny. W sposób szczególny na to oddziaływanie narażone są dzieci i młodzież. Dzieje się tak głównie dlatego, że od najmłodszych lat internet był w ich otoczeniu. Powszechny dostęp do urządzeń elektronicznych podłączonych do sieci generuje dużą, często niedostatecznie kontrolowaną aktywność internetową młodych ludzi. Poznanie specyfiki tej aktywności jest warunkiem projektowania pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą mającej na celu ukazywanie szans korzystania z internetu i minimalizowanie zagrożeń z niego płynących.

Poniżej zostaną przedstawione wyniki własnych badań empirycznych, których głównym celem było poznanie specyfiki aktywności internetowej uczniów na różnych etapach kształcenia. Badaniami objęto 269 uczniów, w tym 93 uczniów szkoły podstawowej (IV i V klasa), 97 gimnazjalistów i 79 licealistów. Badania przeprowadzono w Szkole Podstawowej nr 29 w Lublinie, Zespole Szkół nr 12 w Lublinie, Katolickim Liceum i Katolickim Gimnazjum im. Filipa Neri w Radomiu.

Główny problem badawczy zawierał się w pytaniu: Czym charakteryzuje się aktywność internetowa dzieci i młodzieży? Charakterystyka ta uwzględnia ocenę stopnia aktywności internetowej wyrażoną przez czas korzystania z internetu, miejsce korzystania i liczbę urządzeń, cele korzystania z internetu, wiedzę na temat szans i zagrożeń oraz źródła tej wiedzy, umiejętność oceny relacji świata realnego i wirtualnego.

Na początku badania uczniowie zostali poproszeni o ocenę poziomu swojej aktywności internetowej. Dane zebrane od badanych zawiera tabela 1.

Tabela 1

Poziom własnej aktywności internetowej w ocenie badanych

Kategoria odpowiedzi	Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Liceum		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
bardzo wysoki	9	9,68	12	12,37	15	18,99	36	13,38
wysoki	17	18,28	30	30,93	24	30,37	71	26,39
średni	56	60,21	47	48,45	38	48,10	141	52,42
niski	11	11,83	5	5,16	1	1,27	17	6,32
bardzo niski	0	0	3	3,09	1	1,27	4	1,49
Ogółem	93	100	97	100	79	100	269	100

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, ponad połowa (52,42%) wszystkich badanych uczniów ocenia swój poziom aktywności jako średni, ponad 1/4 – jako wysoki i 13,38% respondentów – jako bardzo wysoki. Zdecydowanie mniej badanych ocenia swój poziom jako niski i bardzo niski. Nie występują duże zróżnicowania wyników ze względu na wiek uczniów. Istotne wydaje się to, co badani biorą pod uwagę, oceniając poziom swojej aktywności. W tym celu zostali poproszeni o zdefiniowanie go poprzez liczbę godzin dziennego korzystania z internetu, miejsca, w których korzystają z internetu, oraz rodzaj i liczbę posiadanych urządzeń podłączonych do sieci. Analiza danych wskazuje, że badani określający swój poziom aktywności cyfrowej jako bardzo wysoki korzystają z internetu średnio 5–12 godz. dziennie, przeważały wartości 8 godz. dziennie, jednak w przypadku 3 gimnazjalistów pojawiły się też odpowiedzi, że jest to 24 godz. na dobę („jestem wciąż on-line, nawet jak śpię, to mam komórkę przy sobie i słyszę przychodzące powiadomienia”); jako wysoki – 4–8 godz. dziennie (przewaga odpowiedzi 5 i 6 godz.), jako średni – 2–6 godz. (przewaga odpowiedzi 4 godz.), jako niski – 1–2 godz. i jako bardzo niski – 1 godz., ale sporadycznie. Ogółem 132 osoby badane (58,6%) odpowiedziały, że korzystają z internetu 3–6 godz. dziennie. Badani uczniowie korzystają z internetu najczęściej w domu (63,57%) lub szkole (49,44%). Pojawiły się też odpowiedzi (32,71%; głównie uczniowie gimnazjum i liceum), że wszędzie, gdzie tylko jest sieć Wi-Fi, tj. w autobusie miejskim, galerii i innych miejscach publicznych. Uczniowie najczęściej korzystają z internetu za pomocą telefonu komórkowego – tak wskazało 78,44% badanych. Ponadto, dzieci i młodzież korzystają z internetu w komputerach, tabletach, rzadziej konsolach i telewizorach. Pojawiły się także 3 odpowiedzi gimnazjalistów, że ma to miejsce w smartwatchach. Nie występują w tym zakresie większe różnice pomiędzy poszczególnymi grupami badawczymi. Na uwagę zasługuje jednak spostrzeżenie, że ci uczniowie, którzy nie korzystają z internetu w telefonie komórkowym (najprawdopodobniej nie mają takiego z dostępem do internetu), a jedynie w komputerze w domu, deklarują mniejszą ilość czasu spędzaną na korzystaniu z internetu i oceniają swój poziom aktywności jako niski.

W kontekście charakterystyki aktywności internetowej badanych, a także analizy dalszych wyników ważne wydaje się poznanie celu, w jakim młodzi ludzie najczęściej korzystają z internetu, co robią w sieci, jakich informacji szukają, na co poświęcają najwięcej czasu. Dane na ten temat przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Cele korzystania z internetu przez badanych

Kategoria odpowiedzi	Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Liceum		Ogółem	
	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*
Korzystanie z portali społecznościowych	79	84,95	81	83,51	71	89,87	231	85,87
Oglądanie filmów, słuchanie muzyki	72	77,42	75	77,32	64	81,01	211	78,44
Wyszukiwanie informacji potrzebnych do lekcji	59	63,44	62	63,92	65	82,28	186	69,14
Wyszukiwanie interesujących informacji zgodnych z zainteresowaniami	40	43,01	36	37,11	39	49,37	115	42,75
Granie w gry	49	52,69	34	35,05	29	36,71	112	41,63
Przeglądanie portali informacyjnych	19	20,43	22	22,68	14	17,72	55	20,45
Korzystanie z poczty elektronicznej	14	15,05	9	9,28	6	7,59	29	10,78

* Dane nie sumują się do 100%, ponieważ badani mieli do wyboru więcej niż jedną odpowiedź.

Dane zawarte w tabeli 2 pokazują, że dzieci i młodzież najczęściej swoją aktywność w internecie koncentrują na portalach społecznościowych (85,87% badanych). Tam też najprawdopodobniej przekazują sobie większość informacji i przesyłają pliki, o czym mogą świadczyć niskie wskazania dla korzystania z poczty elektronicznej (10,78%). W dalszej kolejności jest słuchanie muzyki (78,44%) i wyszukiwanie informacji potrzebnych do lekcji (69,14%). Mniej niż połowa badanych (42,75%) korzysta z internetu w celu rozwijania swoich zainteresowań. Niewielkie zróżnicowanie wyników ze względu na grupę badawczą widoczne jest w przypadku korzystania z internetu w celu grania w gry: młodzi uczniowie częściej grają w gry on-line niż starsi.

Podsumowując ocenę aktywności internetowej przez badanych uczniów na różnych etapach edukacyjnych, można sformułować wniosek, że młodzi ludzie oceniają ją w większości jako średnią i wysoką, co oznacza, że korzystają z internetu ok. 6–8 godz. na dobę, głównie w domu i szkole, ale również w miejscach publicznych. Najczęściej w tym celu wykorzystują smartfon, laptop i tablet. Swoją aktywność w internecie skupiają głównie na przyjemnościach, tj. odwiedzaniu portali społecznościowych, słuchaniu muzyki i oglądaniu fil-

mów. Duża grupa badanych wykorzystuje internet jako pomoc w odrabianiu lekcji i poszukiwaniu materiałów niezbędnych do szkoły.

Z pedagogicznego punktu widzenia ważna jest też pogłębiona informacja na temat wiedzy badanych uczniów dotyczącej szans i zagrożeń korzystania z internetu, ich oceny własnych możliwości w zakresie ochrony przed zagrożeniami, a także refleksyjnej, odpowiedzialnej oceny „świata wirtualnego”.

Wśród szans, jakie badani postrzegają w korzystaniu z internetu, dominują następujące odpowiedzi: nieograniczony dostęp do informacji (60,6%), pomoc w nauce (47,21%), możliwość komunikowania się na odległość (33,46%), rozwijanie zainteresowań (23,42%). Na uwagę zasługuje fakt, że 21,19% badanych deklaruje, że nie wie, jakie są szanse korzystania z internetu (wskazania głównie uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum), oraz to, że 10,78% badanych w ogóle nie udzieliło odpowiedzi (również tylko uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum). Także uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum w pojedynczych wskazaniach deklarowali, że korzystanie z internetu umożliwia miłe spędzanie czasu i łatwiejsze życie. Z kolei 12 uczniów liceum (15,19% wszystkich badanych uczniów liceum) szanse postrzega w możliwości pracy na odległość.

Jeśli chodzi o zagrożenia, to badani uczniowie wskazali głównie na możliwość uzależnienia się od internetu (42,38%; było tu więcej wskazań licealistów i gimnazjalistów niż uczniów szkoły podstawowej; jedna z uczennic liceum pisze, że głównym zagrożeniem jest „uzależnienie – ciągłe sprawdzanie statusów portali społecznościowych, informacji, ciągły chaos, co powoduje brak skupienia i zagrożenia dla rozwoju”); słabą ochronę danych osobowych, w tym wyłudzenie, gromadzenie i wykorzystywanie danych bez zgody osoby zainteresowanej (30,85%); konsekwencje zdrowotne w postaci bólu kręgosłupa, oczu, otyłości, senności (28,62%). Uczniowie szkoły podstawowej zdecydowanie częściej niż pozostali badani wskazywali jako zagrożenie nieodpowiednie treści oraz fakt, że nigdy nie wiadomo, kto jest po drugiej stronie monitora, a także możliwość zawirusowania komputera. Bardzo niepokojący jest fakt, że 32,71% badanych (44,09% badanych uczniów szkół podstawowych, 37,11% gimnazjalistów, 13,92% licealistów) odpowiedziało, że nie ma żadnych zagrożeń w korzystaniu z internetu. Ponadto 11,52% badanych nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Badani zostali również poproszeni o ocenę swojej wiedzy na temat szans i zagrożeń korzystania z internetu. W większości (66,91%) badani uczniowie ocenili ją jako wystarczającą. Jedynie 4,83% respondentów stwierdziło, że jest niewystarczająca. Pozostali badani (28,25%) nie potrafili ocenić swojej wiedzy w tym zakresie (byli to głównie uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum).

Swoją wiedzę na temat możliwości korzystania z internetu i zagrożeń z tego wynikających badani uczniowie czerpią głównie od rodziców (51,30% – dominują tu uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum), nauczycieli (47,21%),

z internetu (53,15%; głównie uczniowie liceum – 78,48 tej grupy badawczej), od rówieśników (48,70%) i innych członków rodziny, głównie starszego rodzeństwa (25,28%).

Zdecydowana większość badanych (85,13%) zapytana o to, w jakich tematach dotyczących korzystania z internetu czuje się niepewnie, odpowiedziała, że w żadnych, i zadeklarowała, że ma wystarczającą wiedzę. Tylko nieliczni wskazywali, że chcieliby porozmawiać o ochronie danych osobowych, prawach autorskich, o poprawnym wyszukiwaniu informacji, ich selekcji i wartościowaniu.

Kolejnym interesującym zagadnieniem było to, w jaki sposób badani postrzegają świat wirtualny i świat realny, który ich otacza. Jest to szczególnie ważne w kontekście ilości czasu, jaki dzieci i młodzież spędzają na „byciu w sieci”, oraz konsekwencji, jakie mogą płynąć z przebywania przez dłuższy czas w świecie wirtualnym. Badani uczniowie zostali poproszeni o napisanie 3 cech różniących w ich ocenie świat realny od świata wirtualnego. Odpowiedzi zebrane w tym zakresie budzą niepokój. Według większości uczniów świat wirtualny jest lepszy, „daje więcej możliwości, nie trzeba ujawniać swojej tożsamości, nie ponosi się konsekwencji swoich czynów, ma się wieleżyć”; „świat realny ma słabszą grafikę, fabułę”; „w świecie wirtualnym można zmienić, jak coś pójdzie nie tak, można zatrzymać czas i wznowić, jak się ma ochotę”; „w świecie wirtualnym można zachować anonimowość, łatwiej jest rozmawiać o problemach, wyrazić je” (przykładowe wypowiedzi osób badanych). Poza tym na uwagę zasługuje fakt, że 46,23% badanych uczniów szkół podstawowych i 38,14% gimnazjalistów nie potrafi wskazać cech różniących świat realny od wirtualnego. W zdecydowanej mniejszości są odpowiedzi badanych, które wskazują na świadomy odbiór przez nich przekazów internetowych. Należą do nich np. takie: „w świecie realnym można aktywnie spędzić czas, w świecie tym naprawdę żyjemy, odczuwamy ból oraz cały wachlarz różnych emocji”; „im bardziej żyjemy światem wirtualnym, tym mniej jesteśmy obecni w realu i to jest bardzo niebezpieczne”.

Na koniec badani zostali zapytani o to, czy wyobrażają sobie swoje życie bez możliwości korzystania z internetu. Ponad połowa uczniów (62,08%) odpowiedziała, że nie wyobraża sobie takiej sytuacji. Uzasadniała to następującymi argumentami: bez internetu jesteśmy odcięci od świata, internet znacząco ułatwia życie, internet to główne źródło przyjemności, bez niego życie traci sens; „wielu wiadomości potrzebnych do prac domowych nie ma w podręcznikach, więc trzeba używać internetu”. Ponad 1/4 badanych (26,39%) nie potrafi powiedzieć, czy wyobraża sobie życie bez możliwości korzystania z internetu. Dzieje się tak głównie z tego powodu, że badani nie potrafią sobie wyobrazić takiej sytuacji. Piszą np.: „nigdy nie byłem w takiej sytuacji, więc nie zastanawiałem się nad tym”; „od kiedy pamiętam, internet już był, więc trudno mi powiedzieć”; „nie wiem, jak to jest, najpierw musiałabym spróbować”. Jedynie 11,52% bada-

nych jest w stanie wyobrazić sobie życie bez internetu, twierdząc, że mają wielu przyjaciół, z którymi mogą spędzać czas; mają także swoje hobby, które daje im wiele radości.

Na podstawie przedstawionych powyżej wyników badań można stwierdzić, że aktywność internetowa badanych uczniów charakteryzuje się intensywnym korzystaniem przez nich z internetu (średnio ok. 5–6 godz. dziennie w wielu miejscach i na wielu urządzeniach). W internecie badani szukają głównie rozrywki, korzystając z plików muzycznych, filmowych, spędzając czas na portalach społecznościowych. Internet wykorzystują też w celu zdobywania informacji potrzebnych do lekcji. Warto byłoby jednak zgłębić to, co jest motywem korzystania z internetu w tej sytuacji i jakie kryteria wyszukiwania, selekcji i wartościowania stosują uczniowie. Badani w większości trafnie postrzegają szanse i zagrożenia wynikające z korzystania z internetu, jednak nie wszyscy potrafią to zrobić, a ponadto wiedza ta nie pociąga za sobą określonych postaw. Głównym źródłem wiedzy na temat zagrożeń, którą badani oceniają w większości jako wystarczającą, są rodzice, nauczyciele i internet. Na podstawie wypowiedzi badanych można stwierdzić, że zdecydowana większość z nich nie potrafi właściwie wskazać różnic pomiędzy światem realnym a wirtualnym. Świat wirtualny jawi się młodym ludziom jako lepszy, łatwiejszy, bardziej kolorowy, co oceniają pozytywnie. Badani w większości nie potrafią też wyobrazić sobie życia bez możliwości korzystania z internetu.

Mając na uwadze fakt, że rodzaj i siła oddziaływania internetu jest zależna od czasu, jaki poświęca się na korzystanie z jego zasobów, i jakości treści, z jakimi się tam młody człowiek styka, można ocenić, że istnieje duże ryzyko niekorzystnego oddziaływania na różne sfery rozwoju dzieci i młodzieży, w tym głównie społeczną, poznawczą, fizyczną i moralną. Implikuje to pilną potrzebę pracy wychowawczej i profilaktycznej. Jej ogólne kierunki na podstawie wyników badań można nakreślić następująco: należy zachęcać dzieci i młodzież do zróżnicowanych sposobów spędzania wolnego czasu, do odpowiedzialnego planowania go, ukazywać możliwości korzystania z internetu w celu zdobywania i poszerzania wiedzy, rozwijania zainteresowań, zwracając uwagę na właściwą selekcję treści i ich merytoryczną wartość, zwracać uwagę na aspekty prawne korzystania z internetu, głównie ochronę danych osobowych, ale też podawania fałszywych danych dotyczących wieku (np. na portalach społecznościowych), ściągania plików muzycznych i filmowych, oddziaływać na sferę moralną uczniów, odwoływać się do wartości, w tym do szacunku i odpowiedzialności, tak by młodzi ludzie potrafili właściwie ocenić postępowanie swoje i innych w sieci.

Wychowanie do świadomego korzystania z internetu stanowi swoiste wyzwanie pedagogiczne, stawia często wychowawców w sytuacji dla nich nowych, tworzy nawą jakość oddziaływań i interakcji. Warto jednak pamiętać, że internet oddziałuje na młodego człowieka, ale też ten młody człowiek poprzez swoją aktywność i umieszczane w nim informacje go tworzy.

Streszczenie

Powszechny dostęp do internetu generuje dużą aktywność, szczególnie dzieci i młodzieży, w zakresie korzystania z jego zasobów. Internet może stwarzać szansę dla rozwoju człowieka, ale też stać się źródłem wielu zagrożeń, głównie dla jego najmłodszych użytkowników. Skutki korzystania z internetu są determinowane przede wszystkim przez czas, jaki poświęca się na „bycie w sieci”, oraz jakość treści, z którymi się tam styka, i działania, jakie się podejmuje. W artykule przedstawione są wyniki badań dotyczące aktywności internetowej dzieci i młodzieży na różnych etapach edukacyjnych. Na podstawie analizy wyników badań podjęto próbę przedstawienia wskazań dla pracy pedagogicznej skierowanej na minimalizowanie zagrożeń wynikających z nieświadomego korzystania z sieci.

Słowa kluczowe: aktywność dzieci i młodzieży, internet, świadome korzystanie z internetu, praca dydaktyczno-wychowawcza nauczyciela.

Internet Activity of Children and Youth – Challenge for Pedagogical Practice

Abstract

Common access to the Internet brings huge activity, especially among kids and youth, in the aspect of using its resources. Internet may give an opportunity to develop a person but may be a source of many dangers, especially for its youngest users. The results of using the Internet are appointed by the time which is spent being „online” and the quality of the content which are encountered and actions taken. In the elaboration some results of research concerning children’s and youth’s Internet activity on different educational levels. On the grounds of the analysis I attempted to present indications to pedagogical work directed to minimise dangers consequent of unaware using the Internet.

Keywords: children’s and youth’s activity, internet, aware using of the internet, teacher’s didactical and educational work.